

УДК 159.9

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ситник В.В., аспірант кафедри психології

Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

У роботі проведено порівняльний аналіз особливостей часової перспективи та мотиваційних настанов студентів ІТ-сфери та юридичної галузі. Використано такі психодіагностичні методики: каузометрія О. Кроніка, методика діагностики соціально-психологічних настанов особистості в мотиваційно-потрібнісній сфері О. Потьомкіної. Виявлено меншу орієнтацію на майбутні професійні досягнення, низький рівень зв'язності подій, орієнтацію на процес, а не на результат праці у майбутніх спеціалістів з інформаційних технологій.

Ключові слова: мотивація, часова перспектива, соціальні настанови, навчання, інформаційні технології.

В работе проведен сравнительный анализ особенностей временной перспективы и мотивационных установок студентов ИТ-сферы и юридической отрасли. Использованы такие психодиагностические методики: каузометрия А. Кроника, методика диагностики социально-психологических установок личности в мотивационно-потребностной сфере О. Потемкиной. Выявлено слабую ориентацию на будущие профессиональные достижения, низкий уровень связности событий, ориентацию на процесс, а не на результат труда у будущих специалистов факультета информационных технологий.

Ключевые слова: мотивация, временная перспектива, социальные установки, обучение, информационные технологии.

Sytник V.V. FEATURES OF THE MOTIVATIONAL SPHERE OF FUTURE IT SPECIALISTS

A comparative analysis of the features of the temporary perspective and motivational attitudes of students in the IT field and lawyers was conducted. A weak orientation toward future professional achievements, a low level of connectivity of events, orientation to the process, and not the result of labor in future specialists of the faculty of information technology has been revealed.

Key words: motivation, time perspective, social settings, training, information technology.

Постановка проблеми. Факторами успішного професійного розвитку фахівця є не тільки отримання ним певного рівня професійних знань і навичок, кваліфікації та компетентності, а й прагнення до саморозвитку та вдосконалення у рамках цієї професії.

Актуальність дослідження професії фахівця у галузі інформаційних технологій зумовлена тим, що ця професія сформувалася порівняно недавно. Водночас у зв'язку з інформаційно-комп'ютерною революцією і появою феномена інформаційного суспільства фахівці в галузі інформаційних технологій відіграють дедалі більшу роль не тільки у функціонуванні практично кожної організації, а й створюють інформаційне середовище у повсякденному житті кожної сучасної людини [1; 2]. Професія фахівця у сфері інформаційних технологій характеризується багатоплановістю. Дослідження ринку праці в Україні виявило затребувані спеціальності у галузі інформаційних технологій і нові вимоги до особистості фахівця у цій сфері. Професійний розвиток дає можливість особистості реалізувати свої здібності, можливості і потреби. У 2016 р., за даними HR-директора Світлани Яценко, у компанії Skywell¹ пра-

цювало 90 000 спеціалістів, із яких 5% виїхало за кордон. Найбільш поширеним видом діяльності спеціалістів є аутсорс. У цій галузі помітна непропорційність підготовки спеціалістів – мала кількість працівників із високим рівнем професійної компетентності. На думку О. Бондаревої, «професійну компетентність» можна розглядати як систему, в якій виокремлюють такі компоненти: психологічний (або внутрішній) і кваліфікаційний [3]. Тому актуальним стає розроблення програм післядипломного підвищення кваліфікації ІТ-спеціалістів та пошуку психологічних критеріїв потенціалу професійного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічне поле в той чи інший момент включає не тільки теперішній стан індивіда, а й уявлення про своє минуле та майбутнє – бажання, мрії, плани, надії тощо. Усі частки поля, незважаючи на їх хронологічну неоднорідність, суб'єктивно можуть переживатись одночасно, а також здатні разом визначати поведінку людини, траєкторію обраного нею життєвого шляху [4]. Життєдіяльність людини спрямована на досягнення цілей, що перебувають у більш-менш віддаленому майбутньому. У цьому контексті особистісне пристосування виявляється як адаптація радше до передба-

¹ <http://www.skywell.com.ua/>

чуваного майбутнього, аніж до теперішнього. Особистість пристосовується до майбутнього, прогнозуючи його, розробляючи життєві плани, програми, усвідомлені та неусвідомлені ціннісні та часові орієнтири. Люди створюють власний світ шляхом «структурування свого життєвого простору». Цінність, значущість різних ситуативних складників визначається індивідуальними перспективами, поглядом на майбутнє. У процесі соціалізації людина розширює межі часової орієнтації, створює свій «часовий кругозір» [5] як інтегративну характеристику розвитку часових уявлень особистості, що формуються соціальною діяльністю. Для визначення уявлень індивіда щодо його прийдешнього зазвичай використовують описуване нами поняття «майбутня часова перспектива», що означає «здатність людини діяти сьогодні шляхом передбачення відносно віддалених подій у майбутньому» [6]. І саме часова перспектива передбачає взаємозв'язок і взаємозумовленість минулого, теперішнього й майбутнього у свідомості та поведінці людини.

Основна проблема в дослідженні майбутньої часової перспективи полягає у пошуку таких параметрів останньої, що впливають на діяльність людини, формування та розвиток її психіки. У зв'язку з цим у багатьох дослідженнях виокремлено параметри, розгляд яких дозволить оцінити майбутню часову перспективу як сприятливий або ж негативний фактор розвитку особистості та її життєвого шляху [7]. Такими основними параметрами є тривалість, реалістичність, диференціювання, оптимістичність та узгодженість перспективи. Тривалість характеризує «розмах» подій майбутнього, вона свідчить про те, наскільки далеко людина здатна зазирнути в майбутнє. Як свідчать дослідження, зростання тривалості майбутньої часової перспективи позитивно зв'язане з підвищенням життєвої задоволеності людини та покращенням стану її здоров'я [6].

Реалістичність перспективи – це здатність особистості розділяти в уявленнях про майбутнє реальність та фантазію, концентрувати зусилля на тому, що має адекватні підстави бути здійсненим у майбутньому. Оптимістичність перспективи визначається співвідношенням позитивних і негативних прогнозів щодо власного майбутнього, а також ступенем упевненості в тому, що очікувані події відбудуться у запланований термін. Дослідження показують, що оптимістичність тісно пов'язана з реальними життєвими досягненнями та соціальною інтегрованістю особистості [4; 5].

У разі неузгодженості перспективи, коли людина недостатньо пов'язує майбутні події із минулим і теперішніми реаліями, виникає феномен «часової некомпетентності», який негативно впливає на ступінь адаптованості особистості до конкретних умов життєдіяльності.

Неузгодженість перспективи пов'язана з низькою суб'єктивною актуальністю подій життя, переживанням часу як надто розтягнутого.

Диференційованість майбутньої часової перспективи характеризує ступінь розчленування майбутнього на послідовні етапи. Розрізняють два основні етапи – ближню та віддалену перспективи. Застосувавши різні методологічні підходи до розуміння ролі майбутнього у формуванні особистості, А. Макаренко та К. Левін у конкретних дослідженнях виявили схожі дані на підтвердження того, що розподіл на ближню і віддалену перспективи є найважливішим моментом розвитку особистості, який характеризує перехід від дитинства до юнацтва, вирішення найважливіших задач життєвлаштування, вибору життєвого шляху, досягнення соціальної зрілості та самостійності.

Результати психологічних досліджень свідчать про прямий або опосередкований зв'язок розглянутих параметрів майбутньої часової перспективи з такими суттєвими особистісними характеристиками, як самооцінка, Я-концепція, мотивація досягнення, тривожність, імпульсивність, локус контролю та ін. [8].

Основний висновок, який роблять майже всі дослідники, полягає у тому, що рівень розвитку майбутньої часової перспективи, критеріями якого є її тривалість, оптимістичність і реалізм, ступінь диференційованості та узгодженості, пов'язаний із рівнем психологічного та соціального розвитку особистості. Життєва програма відтворює провідну стратегію, яка позначається на всіх проявах особистості. Життєві стратегії, що конкретизуються у життєвих планах, є узагальненою імовірною моделлю майбутнього життєвого шляху індивіда як певної цілісності. Така програма відображає загальний напрям усієї життєдіяльності людини відповідно до мети життя. Життєва програма є менш деталізованою, ніж життєвий план, тому що до її складу входять лише головні життєві цілі, при цьому не розкриваються ні конкретні засоби, ні етапи їх досягнення.

Основним елементом життєвої перспективи як системи уявлень про ймовірне майбутнє особистості є її соціальна перспектива, тобто здатність реалізації людиною власних сил у суспільній практиці. Соціальна перспектива особистості в суспільстві найбільш повно розкривається у її трудовій діяльності, коли суспільно корисна праця є основним критерієм прояву творчих можливостей особистості.

Життя можна розглядати як нескінченну низку цілей і шляхів їх досягнення, що відображають процес порівняння наявного та перспективного бачення свого життєвого шляху. Життєві цілі формулюються на певний часовий інтервал, вони виражають найважливіші інтереси людини на певному етапі життєвого шляху і підпорядковують собі всі інші, тобто

другорядні, цілі. Довготривалі цілі допомагають людині усвідомити індивідуальний зміст існування, конкретизувати його. Віддалені, віднесені в далеке майбутнє, вони дають змогу уникнути постійних сумнівів у доречності власних рішень і вчинків. Як зазначав Г. Сельє, постановка життєвих цілей має відбуватись із врахуванням реальних можливостей їх досягнення. Інакше, коли людина планує щось нездійсненне, виникає загроза стресу «зруйнованої надії» – найнебезпечнішого зі стресів.

Життєві плани є засобами здійснення життєвих цілей, їх конкретизацією у хронологічному та змістовному аспектах; вони визначають порядок дій, необхідних для реалізації життєвих цілей як основних орієнтирів життєвого шляху в майбутньому [9].

Життєві плани – це прагнення особистості через постановку та досягнення тих чи інших життєвих цілей будувати своє життя певним чином. У них виражені її міркування та бажання щодо теперішньої і майбутньої діяльності, які визначаються, з одного боку, об'єктивними умовами життя, а з іншого – потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями особистості [5]. Для дослідження життєвих цілей і планів О. Кронік застосовує подійний підхід, ключовим поняттям якого є подія – «вузловий момент та поворотний етап життєвого шляху особистості» [6]. Саме такими подіями в картині майбутнього є життєві цілі та плани. Фактором, що зумовлює рух від події до події, є ціннісні орієнтації особистості, основу яких становить система сприйнятих особистістю соціальних цінностей. У межах нашого дослідження видається цікавим формування планів та ціннісних орієнтацій у професійній сфері життєдіяльності людини.

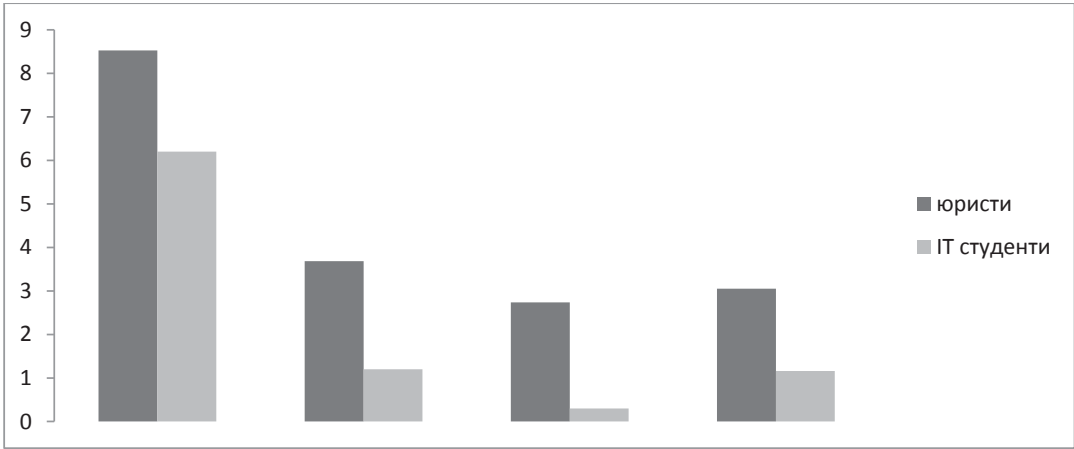
У дослідженні Н. Максимової [10] щодо ціннісних орієнтацій респондентів молодого віку,

як і у випускників навчальних закладів різного рівня, у сфері праці та можливості їх реалізації показано, що перше місце посіла оплата праці; на другому місці – можливість саморозвитку, на третьому – зміст трудової діяльності. Четверта позиція відведена нешкідливим для здоров'я умовам праці. Водночас ціннісні орієнтації респондентів старших вікових груп мають дещо інший розподіл. Так, перше місце у цій когорті посіла корисність роботи, друге – можливість саморозвитку, на третьому місці респонденти старших вікових груп зазначили можливість виявити майстерність.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у виявленні системи взаємовпливів між особливостями часової перспективи майбутніх спеціалістів у сфері інформаційних технологій та специфіки мотивації професійного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні брали участь 100 респондентів, із яких 45 належали до спеціалістів ІТ-сфери, 55 – до юристів. Було використано методика О. Кроніка «Каузометрія», яка (на відміну від «Часової перспективи» Нюттена та методики Зімбардо) надає респондентам можливість самостійно виявити, які події та у які часові інтервали для них важливі. Із метою дослідження мотиваційної та емоційної сфери особистості було використано методика О. Потьомкіної «Діагностика соціально-психологічних настанов у мотиваційно-потрібнісній сфері особистості». Було виявлено, що часова перспектива і система цілепокладання мають суттєві розбіжності залежно від фаху респондентів, що відображено на рис. 1.

У досліджуваних спеціалістів ІТ-сфери переважали біографічні події із незначним емоційним забарвленням: «народився», «пішов

1 – минуле; 2 – майбутнє; 3 – професійне; 4 – зв'язність подій

Рис. 1. Порівняння середніх значень за методикою «Каузометрія»

до школи», «навчаюсь» тощо. Травматичні події були згадані 58% досліджуваних, ці події були пов'язані як із проведенням антитерористичної операції («переселився до Харкова», «втратив житло»), так і з особистим життям («зламав руку», «розлучився з дівчиною» тощо). Загальна кількість подій не мала суттєвих розбіжностей залежно від фаху досліджуваних, але було виявлено значно більшу кількість подій, пов'язаних із майбутнім у студентів-юристів (на рівні 0,05 за критерієм Манна-Уїтні), на рівні тенденції виявилась і більша кількість подій, пов'язаних із професійною діяльністю. У студентів ІТ-сфери переважала орієнтація у минуле, зустрічалися також події із категорії «сучасне», які не були властиві студентам іншої спеціальності. Ці розбіжності можна пояснити ситуацією на ринку праці: перспективи працевлаштування у спеціалістів з інформаційних технологій значно кращі, ніж у фахівців юридичних спеціальностей, що змушує останніх замислюватись про можливість працевлаштування та професійного самовизначення уже у студентські роки. Зв'язність подій – це також особливість сприйняття свого життя, яка більшою мірою властива студентам – юристам, що може бути наслідком їхнього професійного навчання. У світогляді ІТ-студентів переважає ідея «випадковості» подій.

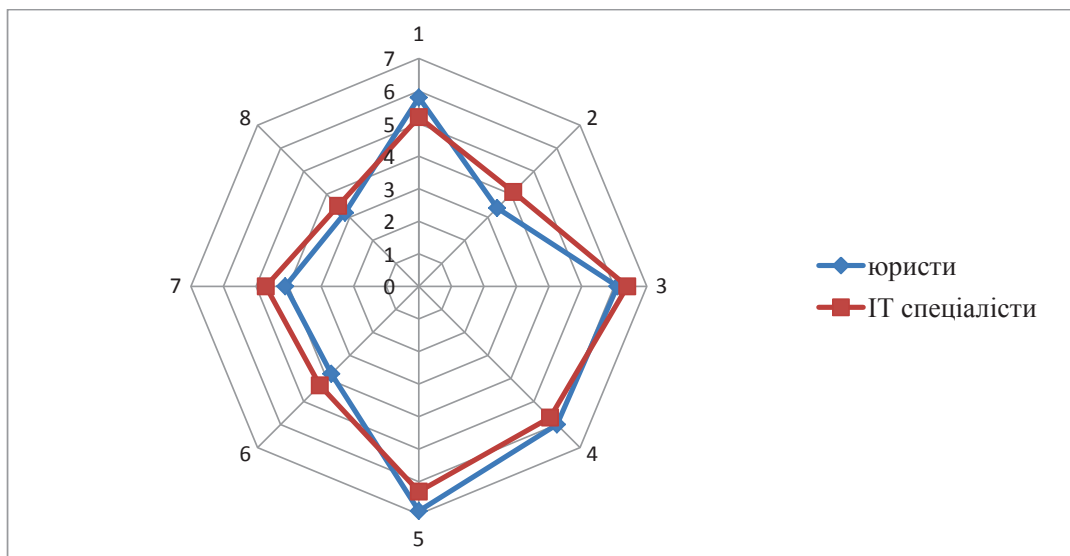
Під час дослідження мотиваційної сфери особистості не було виявлено суттєвих розбіжностей між двома групами студентів. Результати відображено на рис. 2.

В усіх студентів переважало прагнення до свободи та низький рівень зацікавлено-

сті у грошах, що відображає вікові особливості юнацького віку. На рівні тенденцій помітно, що у майбутніх спеціалістів ІТ-сфери мотиваційний профіль має деякі відмінності: вони більшою мірою мотивовані на егоїзм, процес, владу, працю та гроші, ніж однолітки з контрольної групи. Ці розбіжності мають бути більш докладно розглянуті на вибірці дорослих респондентів, бо саме така структура мотиваційного профілю сприяє успішній роботі у сфері інформаційних технологій.

Із метою виявлення зв'язків між особливостями життєвої перспективи та мотивації особистості було проведено також кореляційний аналіз отриманих даних, який виявив достовірний рівень кореляційних зв'язків між рівнем орієнтації на минуле й альтруїзмом (0,39) і орієнтацією на процес (0,46), від'ємну кореляцію з орієнтацією на результат (-0,42). Можна висунути припущення, що зі збільшенням кількості респондентів можна буде виявити кластери, до яких належать особи з різним типом часової перспективи.

У зв'язку з означеними особливостями часової перспективи спеціалістів ІТ-сфери виникають проблеми зі структурою зайнятості. Відносно успішний найм, пов'язаний зі стрімким розвитком означеної сфери діяльності, супроводжується також високою плинністю кадрів. Плинність кадрів створює суттєву проблему незавершеності проектів у визначений час, порушення домовленостей із замовниками проектів. Невизначеність часової перспективи в окремих працівників не дає можливості передбачити під час найму спеціаліста

1 – альтруїзм; 2 – егоїзм; 3 – процес; 4 – результат; 5 – свобода; 6 – влада; 7 – праця; 8 – гроші

Рис. 2. Порівняння середніх значень соціально-психологічних настанов у мотиваційно-потрібнісній сфері особистості

його потенціал, а отже, і перспективність його навчання та залучення до довготривалих проєктів. Тому невизначеність часової перспективи потребує спеціальних заходів у сфері як коучингу, так і тренінгу. Коучингові вправи мають бути спрямовані на розвиток локусу суб'єктивного контролю, формування відповідальності за власне життя та свої досягнення у професійній сфері. Окремим напрямом має стати коучинг, спрямований не лише на покращення навичок досягнення окремих цілей, а й на побудову довготривалої реалістичної часової перспективи з урахуванням як наявних можливостей особистості, так і специфіки кар'єрного зростання у конкретній галузі. Під час побудови коучингової програми слід враховувати і таку негативну тенденцію, як відтік висококваліфікованого персоналу до закордонних компаній.

Крім індивідуально спрямованого коучингу, спеціалісти потребують і тренінгових та ігрових програм, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту і лояльності до своєї компанії. Для того, щоб з'ясувати, чи відповідає працівник стратегічним планам розвитку підприємства, можна застосувати, наприклад, ігрову програму «Піраміда». Бажано її проведення не з працівниками однієї корпорації, а з відкритою групою.

Висновки з проведеного дослідження. Під час дослідження часової перспективи та особливостей ціннісно-мотиваційної сфери особистості майбутніх спеціалістів у сфері інформаційних технологій було виявлено як загальні особливості, властиві студентам (невизначеність майбутнього, прагнення до свободи, низька потреба у грошах), так і специфічні. До специфіки саме цих респондентів можна віднести низький рівень зв'язності подій життя, орієнтацію на процес праці, а не на її результат. Напрямок подальшого дослідження полягає у порівняльному аналізі особливостей мотивації дорослих, професійно

успішних спеціалістів як із студентами, так і з дорослими, що працюють у гуманітарній сфері, з метою виявлення особистісних чинників професійної успішності ІТ-спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гвоздева В.А. Введение в специальность программиста / В.А. Гвоздева. – М. : Форум ; Инфра-М, 2007. – 208 с.
2. Курзаева Л.В. Структурно-функциональная модель развития конкурентноспособности будущего IT-специалиста в процессе профессиональной подготовки в ВУЗе: организационно-управленческий аспект / Л.В. Курзаева // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 6. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7424>.
3. Бондарева Е.В. Профессиональная компетентность специалиста / Е.В. Бондарева // Современные технологии в образовании. Вестник ВолГУ. Серия 6. – 2003. – Вып. 6. – С. 44–48.
4. Милютіна К.Л. Тракторії життєвого шляху особистості у динамічному середовищі / К.Л. Милютіна. – Ніжин : Аспект-поліграф, 2012. – 298 с.
5. Сапогова Е.Е. Жизнь и судьба: построение индивидуальной мифологии, самопроектирование и субкультура личности / Е.Е. Сапогова // Известия ТулГУ. Серия «Психология». – 2003. – Вып. 3.
6. Кроник А.А. Психологическое время личности / А.А. Кроник, Е.И. Головаха. – К., 1984. – 209 с.
7. Абульханова-Славская К.А. Типологический подход к личности профессионала. Психологические исследования проблемы формирования личности профессионала / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Ин-т психол. АН СССР, 1991. – С. 21–36.
8. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е.И. Головаха. – К. : Наук. думка, 1988. – 144 с.
9. Зеер Э.Ф. Психология профессий : [учеб. пособ. для студ. вузов] / Э.Ф. Зеер. – 2-е изд., перераб., доп. – М. : Академ. проект – Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.
10. Максимова Н.Ю. Психология девиантной поведінки : [навч. посіб.] / Н.Ю. Максимова. – К. : Либідь, 2011. – 520 с.